

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת האזינו גיטין פד. – פז:

פד. וכ"ת אפשר דמינסבא היום ומיגרשה למחר ומקיימא לתנאה.

הקשה הגרא"ו בקובץ ביאורים [אות נ"ד], היאך אפשר לומר כן, הא קיי"ל לשמא ימות חיישין, וא"כ היאך תנשא לאחר, ניחוש שמא ימות בינתיים אותו הפלוני ולא תוכל לקיים תנאה לעולם.

פד. דאימור קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר וכו'.

כ' בתוס' רי"ד, עלה בדעתו [אצ"ל בדעתו] לומר דפלוגתא דרב יהודה ור"נ דפליגי בהא, שייכא נמי בה"ז גיטך ע"מ שלא תשתי יין כל ל' יום או כל ימי חיי פלוני, דהיא היא, דכי היכי דאמר התם ר"נ יישן היום ואין חוששין שמא יישן למחר, ה"ה ה"נ נימא הכא תנשא מיד ולא חיישין שמא תשתי יין ויבטל הגט למפרע, וכי היכי דאמר רב יהודה התם אל יישן היום שמא יישן למחר, ה"ה ה"נ הכא לא תנשא עד שישלימו ל' יום או עד שימות אותו פלוני, שמא תשתי יין ויבטל הגט למפרע.

ולא היא, דלא דמי, דהתם כי אמר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר, אם יישן למחר לא חייל עליה שום איסורא, שהאיסור לא יחול אלא על מה שישן אתמול, ומאי דהוה הוה, והלכך לא זהיר ביה וחיישין שמא יישן למחר, אבל הכא דאי שתיא חמרא חייל עליה איסורא דמיבטיל גיטא והיא אשת איש והיא אסורה, מיזהר זהירא בה ולא שתיא, והכי אמרינן בנדרים [טו]. ומודה רב יהודה באומר קונם עיני בשינה למחר אם אישן היום, שישן היום, דאי לא זהיר בתנאיה, באיסוריה מזהר זהיר וכו', וה"נ אם תשתי יין חייל עליה איסורא אשת איש בין למפרע בין להבא, והילכך מיזהר זהירה בה שלא תשתי, ומודה בה רב יהודה.

פד. ואם נשאת וכו' לאחר תצא.

כ' הרשב"א, מסתברא דבע"מ שתתני לי מאתים זוז דאמרינן לעיל [עד]. ולאחר לא תנשא עד שתתן, אם עברה ונשאת קודם שתתן לא תצא, דהכא לא אמרי תצא אלא משום דאיכא למימור דא"א לה לקיים תנאה ולינשא לזה בעל התנאי, אלא אם יוציא הראשון בגט וכו', אבל התם אפשר דמקיימא תנאה תותי גברא ואמאי תיפוק.

ואפי' תמצוי לומר דהכא בלא גירושי ראשון יכול לקיים תנאה ולינשא לזה בעל התנאי, וכן דעת ר"י הזקן צ"ל, לפי שאין קידושי ראשון חלין עד שיתקיים התנאי ושתנשא לזה, כיון שאילו לא חלו קידושי שני נמצא שהגט בטל, א"כ לא חלו קדושי ראשון עד שיחולו קידושי שני, והא דפריך רבא הא בעיא לקיום תנאה ולא בידה לאיגרושי, משום שאינה יכולה לקיים תנאה בלא גט מראשון א"כ עמדה אצל הראשון בזנות ובאיסור פנויה, אבל אם נתגרשה מראשון בגט ונשאת לשני, נמצאת קידושיה מראשון קידושינן גמורין למפרע ובהיתר עמדה אצלו, וזה אינו בידה וכו', ומיהו מ"מ הכא לא מפקינן לה אלא מהא טעמא, אבל בע"מ שתתני לי

מאתים זוז יכולה לקיים תנאה בהיתר, והילכך לא תצא. ואפשר דאסורה בביאה מדרבנן עד שתתן, דהא מעיקרא גזרינן בה שמא לא תתן, והשתא נמי אע"פ שאין מחמירין עליה להוציאה, אין מקילין בה להתירה עד שיתקיים התנאי.

פד. כלל א"ר יהודה בן תימא. כל תנאי שא"א לו לקיימו בסופו והתנה עליו מתחילתו וכו'.

עיין בתפארת שמואל בהגהותיו להרא"ש [סי' ב'] שכ' לפרש אריכות הלשון וז"ל, פי' אפי' בשעת מעשה היה ראוי לקיים, אלא שהתנה עמה על זמן מה, וכשהגיע הזמן א"א לקיימו, כגון שהתנה בקיץ שתביא לו בימי החורף פירות האילן, וכן כל כה"ג, ומה שאמר שהתנה עמה מתחילה, היינו לאפוקי שבשעת התנאי היה אותו מעשה ראוי לקיים אף בסופו, ואח"כ בא סיבה שא"א לקיים, ודאי כה"ג הגט בטל, אלא כל מה שהתנה מתחילה ע"ד שא"א לקיים בסופו.

פד. ה"ז גיטך ע"מ שתבעלי לפלוני, נתקיים התנאי ה"ז גט.

כ' הרשב"א, מסתברא אפי' נבעלת לו דרך נישואין ה"ז מגורשת, דלאו דוקא שתבעלי לו בזנות קאמר, אלא כל שנבעלת לו בין בהיתר בין באיסור נתקיים התנאי, והא דקאמר ע"מ שתבעלי ולא קאמר ע"מ שתנשאי, לאו למעוטי בעילה בנישואין, אלא לרבות לה אפי' בעילת זנות. [ויל"ע אי מיתסרא מדרבנן ככה"ג משום שמא יאמרו נשותיהן נותנין במתנה]. וכן נראה מדברי רש"י ז"ל שפי' לקמן גבי אפשר דמשחדא ליה בממונא, אפשר דמשחדא ליה ותנשא לו בלא איסור.

ואחרים פירשו שם [עיין בתוד"ה ע"מ שתבעלי], אפשר דמשחדא ליה ויבא עליה, דליכא איסור חמור אלא איסור פנויה שאינו חמור עליו כ"כ, אבל אבא ואביך דאיסור חמור הוא לאו בדידה קיימא, אינהו לא עבדי ואע"ג דמשחדא ליה בממונא, ונראה שהם פירשו שתבעלי דוקא בזנות, מדלא קאמר ע"מ שתנשאי. ובאמת שיש לי קצת סעד לדבריהם, מדקאמר לאביי "כלל" לאתויי בשר חזיר ואבא ואביך, "זה" למעוטי פלוני, ואי בנישואין פשיטא, דבנישואין מאי הפלגת דברים שייך בהא וכו'. וליתא, שהרי הוא לא התנה אלא בבעילה ולא שתהא הבעילה דוקא בהיתר, וע"ז הוצרך זה למעוטי שאינו כבשר חזיר ממש שא"א בלא עקירת מצוה, שהרי זו יכולה לשחודו בממון ותבעל לו דרך נישואין.

פד. ע"מ שלא תבעלי לאבא ולאביך, אין חוששין שמא נבעלה להן.

ופירש"י כלומר מותרת לינשא מיד ואין חוששין שמא תבעל להם. וכ' ע"ז הרמב"ן, אין הלשון מחזור. [מדלא קאמר אין חוששין שמא תבעל להם, רשב"א]. ולי נראה פירושו כמשמעו, רישא קתני נתקיים התנאי בפני עדים מגורשת ואם לאו אינה מגורשת, והדר קתני ע"מ שלא תבעלי לאבא

ולאביך אין חוששין שמא נבעלה להם, כלומר אע"פ שאבא ואביך מתייחדים עמה, אינה צריכה להביא עדים שלא עברה על תנאה, אלא היא נאמנת לומר שלא עברתי על התנאי, ואע"פ שהבעל מכחישה ואומר לה בהדיא שעברה. וכן הדין בכל תנאי גיטין שהן בביטול מעשה, כגון ע"מ שלא תשתי יין עד יום פלוני, שאע"פ שהוא טוען שעברה על תנאה נאמנת, שאין חוששין שמא עברה, דהו"ל כמי שאמר תחילה נאמנת עלי.

פד. ואילו ע"מ שתבעלי לאבא ולאביך לא קתני וכו', אלא אבא ואביך בדידה קיימא וכו'.

כ' המאירי, אמר לה ע"מ שתבעלי לאבא ולאביך אינו כלום ומגורשת, שאינו אלא כמפליגה בדברים, ואינו דומה לע"מ שתאכלי בשר חזיר, דהתם בידה הוא ואפשר דאכלה ולקיא, אבל בזו, אי איהו עבדא איסורא, אינהו מי עבדי. ולמדנו שכל שאמר ע"מ שתאכלי לפלוני בשר חזיר אינו תנאי והגט גט, [אע"פ שאין בזה חומר מיתת ב"ד כאבא ואביך]. ומ"מ יש לי לפרש בכולם שהתנאי תנאי אחר שאפשר ליעשות, ולא אמרו כאן אטו לאבא ולאביך בדידה תליא מילתא אלא כלומר שלא היה לו לשנותה ולהזכירה, שאין הדבר מצוי להתנות בדברים מכוונים בדבר איסור שאינו בידה מכל וכל אלא שיש שותף עמה בעבירה, הא מ"מ אם התנה אין זו הפלגת דברים ואין הגט גט אא"כ נתקיים התנאי. והדבר רופף בידי.

פד. ברש"י ד"ה הא לאחר. הואיל ולא אמר ע"מ שלא תנשאי אלא לפלוני.

כ' המאירי, ואם אמר ע"מ שלא תנשאי אלא לפלוני, הדבר רופף בידי, שאם נשאת לאותו פלוני ומת, שמא אף הוא מכיון שלא תנשאי לעולם לאחר, והרי אין זה כריתות, או שמא דעתו בנישואין הבאים לאחר גירושו.

ועיין בפנ"י [בד"ה א"ל רבא] דנקט בפשיטות דבכה"ג שהתנה ע"מ שלא תנשאי אלא לפלוני איכא נמי האי גזירה שלא תנשאי לאותו פלוני שלא יאמרו נשותיהם נותנים במתנה. וכו' ע"ז החת"ס ולדידי מספקא לי טובא, דהרי אם תרצה לא תנשאי לשום אדם, לא לו ולא לאחר, ומ"מ תהיה מגורשת לענין בעילת זנות וכדומה, ואיך יאמרו נשותיהן נותנין במתנה, וכיון שלא יאמרו כן א"כ מותרת אפי' לו. אבל מ"מ מודינא ליה למר אם אמר ע"מ שלא תהא מותרת אלא לפלוני, נמצא אסורה לכולי עלמא אפי' בזנות, ואם לא תתיר עצמה לפלוני, לענין מה נתגרשה, וא"כ יאמרו נשותיהן נותנין במתנה.

פד. ברש"י ד"ה אין חוששין. אבל אמר לה ע"מ שלא תבעלי לפלוני אינו גט וכו', דומיא דע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם.

כ' הרשב"א, אינו מחוור, דע"מ שלא תבעלי לפלוני הו"ל כע"מ שלא תשתי יין כל ימי פלוני, דהכא והכא בתנאה קיימא כל ימי חיי פלוני, ומשעה שמת נתקיים תנאה הכא והכא, ועוד דמה הפרש יש בין אבא ואביך ובין פלוני, דאי משום דבאבא ואביך איכא איסורא, באחר נמי איכא איסורא, דכל שנבעלה לו הגט בטל ובתנאה קיימא, ונמצא בא על אשת איש, ומיהו בהא איכא למימר דבאחר איכא למיחש שמא תבעל לו אחר מיתת המגרש דאיהו לאו איסורא קעביד, הילכך חוששין שמא תבעל לו, אבל באבא ובאביך דכל שעה באיסורא קיימא להו, לא חיישין שמא תבעל להן.

והמהרש"א הביא קושית הרשב"א הראשונה, וכו' ע"ז, מה שהוא מדמה להא דע"מ שלא תבעלי לפלוני לע"מ שלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני, לק"מ, דהתם קאמרינן דהרי זה כריתות משום דבידה לקיים התנאי, אבל בע"מ שלא תבעלי לפלוני אין בידה לקיים דשמא יבא עליה באונס, דבהכי מיפלגי התוס' לעיל [פב: בד"ה שרי אליעזר] וכו'. ומיהו מה שמדמה לה רש"י לע"מ שלא תלכי לבית אביך לעולם, לא דומה ממש אלא לענין דינא ולא לענין טעמא, דהתם משום דודאי אין זה כריתות כל ימי חייה, והכא אפשר דאיכא כריתות במיתת פלוני, אלא משום דכל ימי חייו אין בידה לקיים התנאי דשמא יבא עליה באונס.

והפנ"י כ' ע"ז, לענ"ד עדיין לא סרה בזה קושית הרשב"א, דעיקר קושית הרשב"א על מש"כ רש"י דאינו גט, משמע דלא הו"ל גט כלל, דומיא דע"מ

שלא תלכי לבית אביך דלא הו"ל כריתות כלל, וע"ז כ' הרשב"א ז"ל דלא דמיא אלא לע"מ שלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני, ואי משום דהכא חיישין שמא תבעל באונס, האי חששא לא הו"ל אלא מדרבנן לענין שאסורה לינשא לו כל ימי חיי פלוני, אבל לעולם מיהא גט מעליא הו"ל לאחר מיתת פלוני, וכן בחייו לענין יבום.

ובתוס' הרא"ש כ' ע"ד רש"י, ולא דק, דהתם אגידא ביה [כל] ימיה ולא הו"ל כריתות, אבל הכא אי מייית פלוני תו לא חיישין לביטול התנאי וגט הו"ל לאלתר, אלא שלא תנשא דחיישין שמא תבעל באונס. והמאירי ס"ל דמגורשת ותנשא מיד, ושוב הביא ד' רש"י, וכ' עוד, ד"מ שאין רשאה לינשא, ואינו דומה לשאר תנאים שבשב ואל תעשה, שהרי אינה בידה, שמא ימצאנה במקום אונס ויבעלה באונס, והרי אין טענת אונס בגיטין. ומ"מ נ"ל שזה אונס שאינו מצוי הוא.

פד. בתוד"ה הכא. ואי הוה מפרש בדידה קיימא לאיגרושי ולאניסובי, דודאי אין בידה שישאנה זה וכו'.

כ' המהרש"א, ק"ק דהא לרבא קיימינן הכא, ואיהו קאמר לקמן בתבעלי לפלוני בדידה הוא לקיים תנאה, דאפשר דמשחדא ליה בממונא, ודוחק לחלק בזה בין תנשאי לפלוני ובין תבעלי לפלוני. וכו' ע"ז הרש"י, לק"מ, דלא אמרינן סברא זו אלא בכדי דלא תיהו תנאי שא"א לקיימו, אבל דתנשא לכתחילה על סמך זה ודאי לא, דדילמא לא יתרצה, או שתעני ולא תהא ידה משגת לשחזו, כמש"כ תוס' לעיל [פב: בד"ה שרי אליעזר] בתנאי דע"מ שתתני מאתים זו.

וז"ל הרשב"א, אטו בדידה קיימא לאיגרושי, וא"ת דילמא בשנתקדשה על תנאי שיגרשנה לזמן ידוע, דהשתא קיימא בדידה לאיגרושי. י"ל אפי' כי מיגרשא, אכתי איכא למיפרך אטו בדידה קיימא לאניסובי להא, והאי דאמרינן לקמן פלוני אפשר דמשחדא ליה בממונא, לא דמיא להאי, דהכא אין לה לסמוך ע"ז לעבור ולהנשא, דשמא לא מקבל מינה.

פב. בתוד"ה הכא. וי"ל כיון דמ"מ הבעל יוכל לדחותה וכו'.

וז"ל תוס' הרא"ש, אע"ג דגם בעלה ירצה שלא תעמוד עליו באיסור אשת איש, מ"מ כיון דלא בדידה תלי, הבעל ידחה אותה מיום ליום לומר עוד יש שהות. [ומשמע דאי הוה תלי בדידה, סמכינן עלה שלא תדחה, וצ"ב מאי שנא איסור דידה מאיסור דבעל].

פד. אלא אמר רבינא כי אמרינן תנאו בטל וכו' דודאי קא עקר, אבל הכא וכו'.

כ' הריטב"א, פ"י רבינו נר"ו דטעמא משום דאיהו לאו בהדי דידה מתנה, אלא הרי הוא כמתנה עם התורה, שממה שחייבתו תורה מתנה עמה שלא יהא חייב בה, וכיון דאין הדבר ניתן למחילה אליבא דר' מאיר, ואליבא דר' יהודה בדבר שאינו של ממון, לאפוקי הני דר"י ודאי דבר של ממון הוא ותנאו קיים כיון דאמר לה ע"מ יש בלשון הזה לשון מחילה, אבל בלשון שלא נתן לה לימחל כשהוא מתנה הרי הוא מתנה עם התורה, והלכך תנאי בטל, אבל הכא עמה הוא מתנה שהוא אומר לה שתעשה או שלא תעשה, ובכל כה"ג שהוא מתנה עמה ועליה הדבר לעשות, כיון שאינה מוכרחת לעשות לא חשיב מתנה על מה שכתוב בתורה, ואי קיימא [אצ"ל קיימה] תנאה מגורשת ואם לאו אינה מגורשת.

פד: שאני הכא הואיל וקנתו ליפסל בו לכהונה.

הרשב"א הקשה על פירש"י, דא"כ דמחמת שנפסלה בו לכהונה חשיבין ליה דקנתו, כי הדר שקיל ליה מינה היאך היא מתגרשת בו, דגט זה כבר חל מקצתו וגרש בו ליפסל לכהונה, וכיון שקנתו היא הורע כחו, והיאך חוזר הוא ומגרש בו, והא אין אשה מתגרשת שני פעמים בגט אחד. ושמא נאמר דמכיון שנתנו לה על תנאי שתהא מותרת בו לכל אדם חוץ מזה, והוא אינו מתיר כמו שהוא מתנה, אע"פ שקנתו ליפסל בו לכהונה, אין בו קניה גמורה שיהא מורע כחו של גט בכך שלא יתיר כלל, דאפי' מה שהוא פוסל אינו של תורה אלא של דבריהם. ואינו מחוור בעיני, דהא מדמיינן טעמא לעיל [פב:]: לר"א מ"אשה גרושה מאישה, ש"מ

דאורייתא קאמר, ועלה קאמרינן לרבנן איסור כהונה שאני, ש"מ דלרבנן נמי דאורייתא קאמר וכו'.

ור"ח ז"ל גורס שאני התם הואיל וקנאתו וכו', ופירש כיון דקיי"ל מעדותו של ר' יוחנן בן גודגדא דלא בעינן דעתה של אשה כאשר הוא מפורש בפ' הניזקין [נה.], גט הוא וקנאתו, לפיכך סגי לה בהא גיטיך, אבל הכא דאמר לה חוץ דליתנהו גירושין כלל, אפי' רבי מודה, עד כאן. ותמיהא לי, דהא אי לר"י בן גודגדא מדמית לה להיא, אפי' הא גיטיך אינו צריך, דמשנתנו לה נתגרשה, אלא ודאי לא דמיא לדר"י בן גודגדא, דהכא ליכא לא דעת האשה ולא דעת העדים, ואנן "ונתן בידה ספר כריתות" בעינן, כלומר כשנתן בידה שיהא ניתן לדעת ספר כריתות, או לדעתה או לדעת העדים וכו', אבל האי אפי' ריח הגט אין בו, ועוד דהכא ודאי קנאתו ליפסל בו, וכדאמרי' בריש פרקין מ"ט דר"א דכתיב "ואשה גרושה מאישה" אפי' אינה גרושה אלא מאישה נפסלה הכהונה, ורבנן איסור כהונה שאני וכו', אלמא אפי' בחוץ פסלה מן הכהונה, דלא גרע חוץ מפלוני מן אי את מותרת לכל אדם.

פד: ורבא אמר וכו' אבל לפני התורף, אפי' ע"פ נמי פסול.

כ' הרשב"א בשם התוס', דכל האי סוגיא אזלא כר"א דאמר [לעיל ג:] עדי מסירה כרתי ובעי כתיבה לשמה, דאילו לר"מ, לא גרע בשכתב הגט על דעת חוץ מפלוני ממצאו באשפה וחתמו ונתנו לה דכשר לר"מ, וזה ראייה דהלכתא כר"א. ואיכא לפרושי דרבא מדינא קאמר, דלפני התורף כיון שנכתב ע"ד כן, ה"ז נכתב שלא לשם כריתות דשוב אין לו תקנה. וז"ל התוס' ר"ד, וסתם מתני' ר"א היא דלא בעי עדי חתימה, והאי דכתיב "וכתב לה" על כתב הגט קאי, דאי ר"מ, כיון דאמר עדי חתימה כרתי, לא איכפת לן בכתיבת הגט כלל כדאמרן בפ' כל הגט וכו'. א"נ י"ל דאפי' תימא ר"מ, ועד כאן לא מכשיר ר"מ אלא התם דאיכתיב לשם גירושין, אבל הא דלא איכתיב, שהרי יש בו שיעור, אפי' ר"מ מודה דפסול.

פד: בתוד"ה אם כתבו, אבל שאר מחקין כשרים בגט וכו'.

והרשב"א הביא בשם רבינו סעדיה ז"ל והגאונים, דמחק שמו ושמה פסול אע"פ שמקוים, ושאר מחקים, אם נתקיים כשר דיעבד, ולכתחילה לא. ובשם בעל העיטור ז"ל, דאפי' בשמו ושמה כשר לכתחילה. ומסיק ז"ל, ומסתבר לי כדברי הגאונים ז"ל, דכל שנמחק שמו ושמה, נודע בבירור שלא נכתב תרפו של גט לשמו ולשמה, וה"ז כגט שמצאו באשפה דפסול לר"א דבעי כתיבה לשמה. וביאר החת"ס, דאפי' אם הסופר מכיר האשה פנים בפנים ומכוון במחשבתו על אותה האשה, מ"מ כיון שנכתב בגט שם אחר, הרי הוכיח שמתוכו [אצ"ל שמתכוון] הוא על שם אחר ואיננו לשמה, הגע עצמך, כל הגיטין ממדינת הים, אין הסופר מכיר האשה, ורק כוונתו לשם אותו השם, וזה הוא עיקר כוונת לשמה שבגט, ועל כן מחק בשמו ושמה בטל הגט.

ובדעת בעל העיטור כ', דיש לקיים דברו בשניה שמו ושמה ממקום הנתינה למקום הכתיבה כמו מרים ופורתא שרה וכו', ואע"פ שפסול וצריך למחקו ולתקן השמות, מ"מ לשמה נכתב וכו'. מיהו לדינא ליכא נפקותא כולי האי, דבזה"ז אין מקיימין שום מחק בגט.

פה. הרי את מותרת לכל אדם אלא אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט.

כ' הרמב"ן, סרסא נקט, דבכולה תלמודא קתני הכי, אבל הכא משום גירושין הללו עצמו היא נאסרת על כהן, והו"ל למיתני אלא לכהן גדול או לכהן הדיוט. [וכ"כ הרשב"א]. א"נ רבותא הוא, דאפי' נאסרה בגירושין גמורים או אלמנה, לא הוי שיעור. [וכ"כ הר"ן]. ובתוס' הרא"ש כ', אפי' לא היתה אלמנה או גרושה אסורה לכהנים אפי' בלא תנאי דידיה, אלא דליכא רבותא בהא, דשיור דידיה ואיסור גרושה חלין כאחד, אלא לרבנותא נקט, אע"ג דהויא גרושה תחילה, חל עליה איסור שיור דידיה ומיקרי שיור.

וז"ל החת"ס, הראשונים נדחקו דהול"ל בפשיטות אלא לכהן, דהרי גרושה היא עתה מדאורייתא וחלוצה רק מדרבנן, ומזה ראייה לשיטת הרמב"ם

ריש פ"י מגירושין דדרשא דגרושה מאישה לריח כהונה, אסמכתא בעלמא, ואיננו אלא מדרבנן, ולפ"ז הכא דשייר אותו ולדידיה לא הויא גרושה רק מכח אחרני, אין לנו ראייה לאוסרה עליו משום גירושין, והא דאמר ר"ע לעיל [פג.], נמצאת אלמנה אצלו וגרושה אצל כל אדם, ויליף ק"ו, עיי"ש, היינו למאי דס"ל לר"א גרושה מאישה דרשא גמורה היא, אבל רבנן ס"ל אסמכתא היא ולא הויא גרושה אצלו, לולי שהיא בלא"ה אלמנה לכהן גדול וכו'.

ובמלאכ"ש הביא ד' הראשונים, וכ' עוד, ונלע"ד דממזרת ונתינה לישראל צריך לפרש כגון שזה המגרשה היה ממזר או נתין, או גר ומשוחרר שתוקי ואסופי, ואם לאו על כרחך צריכין אנו לומר דסרסא דשאר דוכתי נקט. [וצ"ב, ואולי ס"ל דעיקר רבותא דמתני' לא איצטריך אי מיירי כשאסורה גם למגרש בלאו, דאפי' אי נימא דשיור למי שקידושי בעבירה לא הוי שיור בהגט, מ"מ כשהגט ניתן כדי לכרות קידושי עבירה, שפיר הוי שיור. ועצ"ב].

פה. חוץ מקידושי קטן מהו.

ופירש"י חוץ מפלוני וקטן הוא. [וכן פ"י המאירי]. וכ' ע"ז הגרע"א, נראה הכוונה, דבאומר חוץ מקטן, היינו שמשייך לגבי קטנים דלגביהם לא יחולו הגירושין, אבל לכשיגדלו יהיו מותרים בה, וא"כ ליכא למיבעי, דודאי לא הוי שיור, דלא שייך אתו לכלל הויה, דהרי בזמן שתהיה הויה יהיו גירושין גם לגביהם, ונמצא שלא שייך אלא לזמן דלא היה בהם הויה, לכך פירש"י דאמר חוץ מפלוני והוא קטן, דממילא גם לכשיגדיל תהיה אסורה לו כיון דאמר מפלוני סתם.

ואולם תמוה לי לפ"ז, דמאי פרכינן תניתיה חוץ מעבד ונכרי הא עבידי דמגיירי, דילמא מתני' לא מיירי באומר חוץ מפלוני והוא נכרי, רק סתם חוץ מנכרי ועבד, דבזה אם יתגייר הנכרי וישתחרר העבד באמת מותרים בה, דהא אסרה רק על נכרי ועבד, משו"ה לא הוי שיור. [ועיין במאירי שכ' וז"ל, וכן יראה לי בעבד, שאפי' נתגלה דעת רבו לשחררו, וכן נכרי שנתגלה דעתו להתגייר, שאעפ"כ אינו שיור, הואיל ובשעת הגט מיהא אינו שיור, ויכולה לינשא להם אחר שנשתחרר ונתגייר, שלא היה התנאי כלום].

אמנם החת"ס כ' איפכא וז"ל, מדקדוק ל' הש"ס דאמר חוץ מקידושי קטן ל' יחיד וחוץ מנולדים ל' רבים, הוה אמינא חוץ מקטנים דעלמא לא מבעיא ליה דבדואי יבואו לכלל הויה, אבל חוץ מקטן פלוני, מי יימר דיבא לכלל הויה וכו', וא"כ חוץ מקטנים דעלמא ודאי הוי שיור. [ולכאוף פליגי בתרתי, הא', דלהגרע"א כששייר קטנים דעלמא שריא בהו כשיגדילו, ולהחת"ס באיסורייהו קיימי, והב', טעם הספק להגרע"א דילמא אזלינן בתר השתא ולא בתר העתיד להיות, אפי' הוא עתיד לבא בודאי, ולהחת"ס פשיטא לן דבעתיד לבא לכלל הויה הוי שיור, ורק בקטן ידוע מספקא לן, כיון דאפשר שלא יבא לכלל הויה. ומה"ט משמע מהגרע"א דאי הוו מיתסרי קטנים דעלמא גם כשיגדילו הוה זה בכלל ספיקא דגמ', ולהחת"ס בהא פשיטא לן דהוי שיור].

פה. הכא נמי אתיא לכלל הויה.

כ' החת"ס, נסתפקתי לאותו צד דחוץ לזנותין הוה שיור, אי אמר חוץ לזנות קטן פחות מבן ט', אי אמרינן ג"כ אתו לכלל ביאה, או דוקא לענין בר הויה שהוא מגזיה"כ משיעורין הלכה למשה מסיני, בהא אמרינן הוה בר הויה, אבל מה שתלוי בטבע וכח גברא לא אמרינן זה. ופשיטא לי מחרש[ת], דהא חרשת מגורשת בקידושי אביה, [כדתנן לעיל נה.], אע"ג דהשתא לאו בר הויה היא, ועל כרחך משום דאתיא לכלל הויה לכשתשתפה, וכמש"כ תוס' לעיל [כב: בד"ה והא לאו], [וצ"ל דשכיחא שתשתפה טפי ממייתת אחותה, מדלא פשיט מינה ספיקא דחוץ מבעל אחותה], והתם נמי תלוי בטבע ורפואה, ואפ"ה מחשיב אתיא לכלל הויה, וק"ו הדבר, דהא חרש גרוע מקטן לענין זה, כדאיתא ריש פ' מי שהחשיך [שבת קנג:]: עיי"ש, וכ"ש קטן פחות מבן ט'.

פה. חוץ מן הנולדים מהו.

כ' המאירי, ר"ל שיש שם מעוברת, ומשייר בה שלא תנשאי לאותו עובר וכו'. ויראה לי שאם אין כאן מעוברת שיאמר עליה כן בפרט, אינו שיור. וז"ל החת"ס, כ' הראשונים דנולדים גרוע מקטן, דאיכא תרתי, דעדיין לא

איש פלוני מגרש פלונית [ופלוני] פלונית והעדים מלמטה, כולן כשרים וינתן לכל אחד ואחד.

פה: ר' יהודה אומר וזן וכו' למהך להתנסבא לכל גבר דיתציבין.

כ' הרמב"ן לקמן [בד"ה הא דאבעיא לך], וצריך ליכתב והרי את מותרת ואע"פ שכתב למהך להתנסבא לכל גבר די תציבין, דאי לא כתב לה הכי, לא התירה אלא להנשא אבל לא בזנות, וחוף מזנותין פסול. וי"א שאינו צריך, ותולין עצמן בהא דתנן בפ' האשה רבה [פז:]: הורוה ב"ד לינשא וכו', ואמרינן מאי קלקלה, אלמנה לכה"ג, שלא התירוה אלא בנישואי היתר, אבל לא בנישואי איסור, אבל זנתה חייבת, אלמא כשמתירין אשה לינשא זנות בכלל, א"כ למה כותבין הרי את מותרת לכל אדם במקום שכתוב בו למהך וכו', משום שופרא דשטרא וכו'. ואין זו ראייה, דהתם משום דאמרה להו אתון שויתון פנויה הוא, שאין הוראת ב"ד למחצה, אלא שלא למנה לכה"ג לא עלה על דעת ב"ד שישאנה, ולא התירוה בנישואי איסור, אבל המגרש את אשתו, כל שאפשר לטעון טוענין בה שמא שייר בגט וכו'. וקרוב אני לומר שאם נשאת תצא, שזה גופו של גט.

אבל התוס' ר"ד כ' ז"ל, ונ"ל דהא דכתבין בגט וכדו פטרית ושבתית יתיכי דיתהוין רשאה ושלטאה בפשייכי למהך להתנסבא לכל גבר דיתציבין, אינו מגופו של גט, אלא רווחא דלישנא הוא, שאילו היה מגופו של גט שוב לא היה צריך לו עוד הרי את מותרת לכל אדם וכו', שאע"פ שלא כתבם כלל הגט כשר בהרי את מותרת לכל אדם לבדו וכו', וכן אם כתב וכדו פטרית וכו', די לנו בזה, ושוב א"צ הרי את מותרת לכל אדם.

ואי אמרת לעולם שתי הלשונות צריכים לכתוב, למהך להתנסבא מתירה לינשא, והרי את מותרת לכל אדם מתירה לזנות, והילכך אם [לא] כתב את שניהם הגט פסול. לא תוכל לאמרו, דא"כ מאי דבעי בגמ', חוף מתזנותין מהו, ליפשוט ליה ממתני', מדמצריך ליה לכתוב והרי את מותרת לכל אדם בתר דכתב למהך להתנסבא, ש"מ דחוף מתזנותין פסול, אלא לאו ש"מ אינו כותב אלא והרי את מותרת לכל אדם בלבד, שמשמע בין בנישואין בין בזנות וכו'. וא"ת והלא בחוף מתזנותין איתוקם בתיקו ותיקו דאיסורא לחומרא. תשובה, הני מילי כשכתב בפירוש חוף מתזנותין, אבל מסתמא כי כתב למהך להתנסבא גם לזנות במשמע, שהרי חוף מתזנותין ומירושתיך דאיתוקמו נמי בתיקו לא מפרש להו בגיטא, ש"מ לא קפיד תלמודא אלא היכא דפריש חוף מתזנותין ומירושתיך אבל בסתמא כשר, וה"ה בחוף מתזנותין וכו'.

פה: גופו של גט שחרור הרי את בת חורין וכו'.

הקשה התו"ט, אמאי לא פליג ר' יהודה בהא נמי, ובשלמא לסוגיא דנדרים דמשמע ידיים מוכיחות דבעי ר' יהודה היינו דלכתוב "מינאי" להוכיח שמגרשה ממנו, אתי שפיר, דבלשון בת חורין מוכח שאינה משועבדת לו עוד, וכן נמי בלשון לעצמך, אבל לסוגיא דהכא ידיים מוכיחות דבעי ר' יהודה היינו "ודין", שיהא מוכח שע"י הגט הוא משחרר ואינו לראיה בעלמא, קשיא לפלוג נמי ולבעי ודין, דהא שטר שחרור ילפינן בגז"ש מגט אשה. ומצאתי בירושלמי, גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם וכו', ר' אחא אמר כריתות לא התפיסה התורה שם כריתות אלא ערוה שיש בה הויה, אמר ר' מנא ובלחוד דלא יימר ודין, ר' מנא בעי, הרי את ברשות עצמך, א"ר יוסי בר בון צריך שיאמר הרי את בן חורין וכו', ומשמע לי דכולה מילתא אסיפא דגט שחרור קאי, ור' אחא אתא למימר למה לא פליג ר' יהודה, וקאמר דלא התפיסה תורה כריתות אלא ערוה וכו' שיש בה הויה צריך שיכרות, משא"כ בגט שחרור.

וכ' ע"ז הגרע"א בתוספותיו, אין זה מספיק אלא לאביי דאמרינן אליביה פ"ק דנדרים דר' יהודה ס"ל ג"כ ידיים שאינן מוכיחות הוי ידיים, ורק בגט משום דבעינן כריתות וליכא, ואפשר דהירושלמי ס"ל כאביי, אבל לרבא דטעמא דר' יהודה דבכל מקום ידיים שאינן מוכיחות לא הויין ידיים, וכדנקט התו"ט בקושייתו, ממילא גם שחרור, אף אם לא בעינן כריתות, מ"מ לא מהני, דהא בכל מילי ידיים שאינן מוכיחות לא הוי ידיים. גם על עיקר יסוד זה דבשחרור לא בעינן כריתות, קשה מסוגיא דגיטין [ט]. דאמרינן גבי שחרור בעי כריתות. ועיקר פירוש הירושלמי כמש"כ הקרבן

נולד ועדיין לא בר הויה הוא. ומדקדוק לשון הש"ס דקאמר חוף מקידושי קטן לשון יחיד וחוף מנולדים לשון רבים, הוה אמינא וכו' בנולד יחיד כגון חוף ממה שתלד פלונית, ודאי לא הוה שיוור, דמי יימר שלא תפיל, ומי יימר שתוליד זכר, ומי יימר שיבא לכלל הויה, ובדאי לא הוה שיוור, כי קמבעיא ליה בנולדים דעלמא, דודאי יולדו זכרים ויבואו לכלל הויה. [וייעו"ש מש"כ לענין קטן, הו"ד בקיצור לעיל ד"ה חוף מקידושי קטן].

פה: אבא ואביך בני נישואין נינהו, אלא לאו בזנות וכו'.

כ' בתוס' הרא"ש, תמיה לי, היאך בעי לאוקמי מתני' בזנות, א"כ מאי שנא עבד ונכרי ממזרת ונתניה לישאל, ועוד מתני' מוכחא דבנישואין איירי, מדמפליג במי שיש לו עליו קידושין למי שאין לו עליו קידושין. וצ"ל דה"ק, אבא ואביך בני נישואין נינהו, אלא לאו בזנות כלומר נישואין דידהו זנות, ודייק שפיר הא לאחר שייר בזנות הוה שיוור. ודחי דילמא בנישואין, כלומר אע"פ דנישואין דידהו זנות נינהו, מ"מ בלשון נישואין שייר, וליכא למידק מינה דזנות דאחר הוה שיוור.

פה: חוף מירושתיך מהו.

כ' בהגהות מלא הרועים, אף לפי מש"כ הרמב"ם [פ"א מהל' נחלות ה"ח] דירושת הבעל מדרבנן, וא"כ מדאורייתא לא שייך כלום דבר אישות, י"ל כיון דמדרבנן הוה שיוור, לא הוה כריתות גמור אפי' מן התורה.

פה: בתוד"ה חוף מתרומתיך. ואין נראה לר"י וכו', אע"ג דמהני מה שמשייך שתהא אסורה לאכיל מן התורה, מ"מ נראה דוחק לפרש כן.

וז"ל תוס' הרא"ש, פירש"י וכו' וקשה לפרושו וכו', ולענין דאורייתא שאוכלת מן האירוסין וזה משייר בגט שלא תאכל, לא משמע דאיירי, כיון דמדרבנן לא אכלה. ומיהו כעין שיטת רש"י היינו יכולים לפרש בחוזרת, שאם היא בת כהן לישאל ומגרשה חוף מתרומתיך, שמשייך לגבה שיוור שאינה שבה לתרומת בית אביה. אבל א"א לפרש כן, מדקאמר או דילמא קנין כספו כתיב. [ומסיק תוס'].

וכ' החת"ס, נראה דרש"י מייאן בפירוש התוס', דהרי אשת כהן לא כתיבא בהדיא דאוכלת, אלא מקנין כספו, [א"ה, לכאו' איכא נמי קרא דכל טהור בביתך יאכל אותו [במדבר י"ח, י"א] ופירש"י [והוא מהספרי] לרבות אשתו], וכיון דגרשה לגמרי בלי שום שיוור בעולם, מה נשאר לו קנין כספו שתאכל בתרומה ממנו. [א"ה, לכאו' כונתו דהא דאכלה בתרומה, אין זה תוספת בקנין אישות שלו בה, אלא תליא במה דקנויה לו לשאר מילין], על כן פירש"י דתרומת בעל השני קאמר. [ועיין בפנ"י דנקט ג"כ דלא מהני להתירה בתרומה, וס"ל לרש"י דמה"ט הוה כמפליגה בדברים, דא"א שיתקיים, ואפי' רבא דפליג לעיל [פד]. בע"מ שתאכלי בשר חזיר, הכא דלא אמר ע"מ אלא חוף, לא שייך למימר לא תיכול ולא תיגרש, ומסיק דהתוס' לא משמע להו דהוה כמפליג בדברים, כיון דאמר חוף, ודעתם רחבה מדעתנו].

והקשה תלמיד אחד, מ"ט לא פירש אבת כהן שנשאת לישאל, דכשהיא גרושה זרע אין לה ושבה אל בית אביה, וזה שייך בגט שלא תאכל בתרומה דבי נשא. וצ"ל כיון דהשיוור אינו מגרע כח אישות של השני, איננו שיוור, דלא הוה אלא כמו שלא תשתי יין או שלא תאכלי תרומה, דדוקא בדבר הנוגע לבעלה של הויה שניה [הוה שיוור], אבל לא מה שנוגע לבית אביה, אע"ג דמוכח אישות הראשון תיאסר בתרומה, מ"מ כיון שאיננו נוגע לבעל השני, אינו מעכב בכריתות, דושלחה מביתו ויצאה והיתה כתיב. עכ"ל החת"ס.

פה: גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם.

כ' בתוס' ר"ד, וה"ה נמי אם כתב בגט לשון אחר של גירושין כשר הוא, כדאמרינן בפ"ק דקידושין [ה:]: נתן לה גט ואמר הרי את משולחת הרי את מגורשת הרי את מותרת לכל אדם, הרי זו מגורשת, והאי אמר לה כתב לה הוא, וכדמפרש המורה בהלכתין גבי אמר לה לאשה הרי את לעצמך, שהוא כתב לה. וה"ו אם כתב לה אני פלוני גירשתי פלונית אנתתי, אע"פ שלא כתב שם הרי את מותרת לכל אדם, גט כשר הוא, ומבואר יותר מהרי את מותרת לכל אדם, וכדתנן לקמן [פז:]: חמשה שכתבו כלל בתוך הגט,

העדה והפני משה, דקאי אמתני' דלעיל [פה]. חוץ מאבא ומאבך, דלא התפיסה תורה שם כריתות רק נגד יש בו והיה אי משיירו לא היו כריתות, אבל לא אם משייר למי שאין בו והיה.

והח"ס תירץ ע"פ מה שהקשו תוס' לעיל [לח. בד"ה המפקיר] למ"ד המפקיד עבדו לא בעי גט שחרור, א"כ שטרא למה לי, ועיקר תירוץ, אין הכי נמי, אלא כיון דכתב שטרא, גלי דעת דבשטרא ניחא ליה דלשתחרר ולא בהפקירא, א"כ צריך כל דיני גט דילפינן לה לה, [א"ה, פשוט ד' תוס' משום דהני לישני דהרי את בן חורין הרי את לעצמך, הו' לשון קנין או מחילה ולא לשון הפקד, יעו"ש], וא"כ לא שייך בשחרור "ודין", דמאי תאמר דילמא בדיבורא משחרר ושטרא ראייה בעלמא, ממ"נ אם דעתו לשחרר בדיבורא, הרי סגי בדיבורא, דמפקיר עבדו יצא לחירות. והנה הך דמפקיר עבדו יצא לחירות מפי' ליה מקרא עבד איש מקנת כסף, ופליגי ביה תנאי ביבמות [מח]. עיי"ש, וא"כ י"ל דמתני' דלא תני בסיפא "ודין", משום דבפולוגתא דתנאי דמשחרר עבדו לא מיירי.

פה: א"ל רבינא לרב אשי, א"ל לעבדו אין לי עסק בך מהו.

הקשה הפנ"י בקידושין [ז:], מאי מספקא ליה, הא כל דיני שחרור ילפינן בגז"ש לה לה מאשה מדיני גט, וכיון דבגט לא מהני אם אמר איני אישך [כדאמרינן התם ה:]: כדכתיב ושלח ולא שישלח את עצמו, א"כ בשחרור נמי לא מהני וכו'. ותירץ, דדוקא בגט אשה כשאמר איני אישך מיקרי משלח את עצמו, כיון דמעיקרא הו' משועבד לה לשאר כסות ועונה, וא"כ כשאמר איני אישך ה"ז כאילו רוצה להפקיע ממנה שעבודה, [ואפ"ה אי לאו דיליף התם מקרא ד"ושלח" למעט כה"ג, הו' שפיר ל' גירושין. ועיין בתפא"י כאן שפירש, דג' לשונות אלו [ספר תירוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין] כותבין כנגד ג' חיובים שחייב בעל לאשתו, שאר כסות ועונה, לומר שמכולם נתנתק מהשתא ממנה], משא"כ בעבד ושפחה דבלא"ה לא משועבד לשום ענין, א"כ כשאמר אין לי עסק בך על כרחך פירושו שיהא העבד בן חורין ומופקר ממנו, אי לאו דיש לפרש דלמא למלאכה קאמר.

פה: אמר אביי הא מאן דכתיב גיטא לא לכתוב ודין אלא ודן.

כ' הרמב"ן, ואי קשיא, היכי אמר אביי הכא האי מאן וכו' אלא ודן, דאלמא בעינן, והא איהו אמר [נדרים ה:]: ידים שאין מוכיחות הויין ידיים. לאו קושיא היא, דנהי שאין זה גופו של גט, מ"מ טופס הגט הו' וכך נהגו, ועוד דלמ"ד דכתיב ליה הוא דמזהר דלא ליתיה לא פסולי גיטא, דאי כתב ודין ואתי בעל ומערער, פסול ולא תנשא לכתחילה ואם נשאת לא תצא, וכך שמעתי בשם גאון ז"ל בכל הנך דיוקי דאביי דאינון אלא כשהבעל מערער. וז"ל הרשב"א, בס' העיטור כתוב משמא דרבוותא ז"ל, דכל הו' דקדוקי דאביי היינו היכא דכתיב ליה בעל גופיה, א"נ דכתיב ליה סופר מפומיה, ובתר הכי אתא בעל ומערער ואמר אנא הוא דפסילנא ליה בהני דקדוקי, ולקלקולא איכונני, [א"ה, בתוס' לעיל [ב: בד"ה דאתיה] כ' דאינו חשוד להכשילה להחתיים עדים פסולים. מיהו י"ל התם בשולח גט ממדה"י, דשמא תנשא בו קודם שיגיע לערער, אבל כשנתנו במקום שכותבו, אולי דעתו לערער מיד, וכדי לצערה שתהא סבורה שקיבלה גט עושה כן], אבל אי אמר הבעל לעדים ולסופר לכתוב את הגט סתם, וטעו הסופר והעדים באחת מאלו האותיות והבעל אינו מערער, הגט כשר ותנשא בו. וכ"כ בה"ג ז"ל וכו'.

וז"ל המאירי, ודקדוקים אלו כ' הגאונים ז"ל שלא נפסול בהם את הגט אלא בערער הבעל וטוען שעל סמך פסולו נתנו, אבל בלא ערער לא. ומ"מ גדולי המחברים [הרמב"ם פ"ד מהל' גירושין הי"ד], פוסלין בו אף בלא ערער, ואין הדברים נראין. ואף בערער הבעל יראה דוקא בשאין העדים לשם, אבל אם היו העדים לשם, ב"ד שואלים מהם היאך נצטוו, ואם מעידים שבגט כשר בלא שום שיעור נצטוו, וטעות בעלמא היתה, מתירין אותה אף בערער הבעל.

פה: ולא לכתוב איגרת וכו'.

ופירש"י דמשמע איגרא לשון גג. וכ"כ תוס', והוסיפו דאע"ג דבאיגרא מן הדין אין יו"ד, מ"מ רגילין לכותבו ביו"ד. [דלא לשמע אגרא לשון שכו. הגריעביץ]. והרמב"ם [בפ"ד ה"ג] והרא"ש [סי' ד'] פירשו דאיגרא לשון זנות, כמו גר גירא דפ"ק דמס' ע"ז [ז:]: כלומר אם זנית תחתי תהא

מגורשת, [ופי' בקרב"נ [אות צ'] דשתי תיבות אינהו, אי גרת, וגרת לשון זנות], נמצא שאם לא זינתה אינה מגורשת. וכ' בקרב"נ [אות פ'], דניידי מפירש"י ותוס', דלפירושה לא הו' אלא פי' המלה וכשר בשעת הדחק, ולפי' הרמב"ם הו' שינוי הגט דאם לא זנית לא הו' גט, ופסול אפי' בשעת הדחק.

פה: ולא לכתוב לימהך.

ופירש"י דמשמע לי מהך, לי תהי מספר הזה ואילך. ובתוס' הרא"ש תמה, במאי איכא למיטעי, כיון דקרינן בתריה להתנסבא לכל גבר דיתציבין.

פה: ולא לכתוב למחך, דמשמע כי חוכא.

ופירש"י צריך שיבדיל רגלו של ה"י שיהיה אויר בין רגלו לגגו, דלא ליתחזי כחי"ת. וכ' החת"ס, בפ' הקומץ [מנחות כט:]: הני ספרי דווקא חטרי גגיה דחי"ת, ותלי כרעיה דה"י, עיי"ש, לפ"ז א"א שיתחלפו. אמנם עיין בשו"ת ריב"ש [סוס"י ק"כ], ומדבריו למדתי לאמר, אע"פ שהוא לא כיון לכך, אמינא אנא, דלפי סגנון הכתב אשורית בעצמו, יש כותבין ה' כתמונת ח' ולא תליא לרגלה כלל, והרגילים כך צריכים בשטרותיהם ואגרותיהם לחטור החי"ת כדי שיהיה היכר בין ה' לח', ויש שהיו תולין רגל ה', ואותן לא חטרי לח', והיה ניכר בין ח' לה' בזה שה' הוא גוף אחד וה' תליא רגליה, אך ספרא דווקא דבס"ת תפלין ומזוזות עבדי תרוייהו, תליא לה' וגם חטריה לח', אע"ג דמשום היכרא, לא הוה צריך, אבל מטעם המפורש שם צריך, ופסול אפי' בדיעבד, אבל בשטר הדיוטות יכול לעשות כמו שירצה כנ"ל, ואמר כאן דבגט לא יכתוב למהך אלא ה' תלויה.

פו. מאי אסותיה, אמר אביי וכו'.

כ' החת"ס, נראה לי דנקיט ליה הכא לומר, משום כן דאית ליה אסותא משו"ה אי לא אתני בהדיא האי אינון מקח טעות, דמש"כ תוס' [סוד"ה עד טצהר] דלא שכיחא, תינח לפי' ר"ת [בהא דאמרינן] במס' כתובות [נח]. הנהו קלא אית להו ולא שכיחא, א"כ בכלל זה כל דלא שכיחא, ושחין עד טצהר נמי בכלל, אבל לפירש"י ורבינו אליהו דהני קלא אית להו וסבר וקיבל, ודלא שכיחא לא הוזכר כלל, א"כ מ"ט סמפון בעבדים ליכא הא איכא הך, ועל כרחך משום דאית ליה אסותא. ולא דמי למומי אשה דאע"ג דהלכה לרופא ונתרפאת אינו מועיל.

פו. בתוד"ה מן עלולי. כן הוא כמו שפי' בקונטרס, כגון דמוכתב למלכות הו' מקח טעות וכו'.

וכ"כ בתוס' הרא"ש, וכ' עוד, א"נ להכי כ' רש"י שלא חטא להיות מוכתב למלכות, דאם חטא, אע"פ שעדיין לא נכתב, הו' מקח בטל משום דאתני, הא לא אתני לא.

פו. בתוד"ה מן עלולי. כמו חרורי, דפשיטא שאם משוחרר הוא שהמקח בטל.

כ' בהגהות פור"י, עיין ב"ב [מד:]: רב זביד אמר אפי' נמצאת [שדה] שאינה שלו אינו חוזר עליו, דאמר ליה, להכי זבני לך שלא באחריות, וא"כ גם כאן כן, בנמצא משוחרר דלא היה חוזר, ועל כן צריך לכותבו. ואפשר לומר דרב זביד מיירי דוקא במפרש שלא באחריות, ועיין בנימוק"י. [וז"ל הנימוק"י ב"ב, להכי זבני לך שלא באחריות כלומר הרי הוא כמו שמודיע מתחילה שאם יטרפנה בעל חוב או שום אדם, לא ישלמנה לו]. [ומשמעות לשונו דלא איירי במפרש שלא באחריות אלא בסתמא].

פו. ואם נשאת הולד כשר.

כ' המאירי, ומ"מ הגט פסול מדרבנן, ופוסל לכהונה מן התורה מתורת ריח הגט, [א"ה, לפור"ז צ"ב, דכיון דמדאורייתא גט גמור הוא, אמאי איצטרך למימר דמתורת ריח הגט פוסל לכהונה. ומשמע דאחרי שתקנו חכמים שלא תנשא בו, אי לאו דילפינן דריח הגט נמי פוסל, אף זה לא היה פוסל. וצ"ב], ולכתחילה לא תנשא, ואם נשאת לא תצא והולד כשר, אלא שכופין אותו ויתן לה גט אחר, ונותנו לה אף תחות בעלה, ואם א"א לכתוב אחר ואין לו בנים הימנה ורצה להוציא, ה"ז משובח, הא אם יש לה בנים, לא יוציא מפני לעז בניו.

פו. כתב בכתב ידו ואין עליו עדים.

והריטב"א כ' וז"ל, והא דלא אימעוט נמי הא [מ]מנינא דרישא, משום דלא דמיא, דהנהו איכא פסול בגופן ובהאי ליכא פסול בגופו, ואי לאו משום ייתורא דמנינא דסיפא, הוה אמנינא דמתני' לא ממעט האי, (ואפשר דלהאי כשר או בהדיא דכוותיהו דהנהו דמתני') [ואפשר דהאי כשר ותנשא לכתחילה, או דהוא דכוותיהו דהני דמתני' דלא תנשא] ואם נשאת לא תצא, ולא חשיב ליה בהדייהו משום דלא דמי להו, קמ"ל משנה יתירה דאף זה פסול ואם נשאת תצא. רבינו נר"ו.

פו: הא בספרא דמובהק והא בספרא דלא מובהק.

ופירש"י בספרא דמובהק ובקי בתורת גיטין, ולא יכתבונו אלא אם שמע מפי הבעל. וז"ל התוס' רי"ד, פי' אם היה הסופר מובהק ומוכר לכל העיר, מועלת כתיבתו כמו החתימה עצמה וכשר לכתחלה, דאמרינן בודאי הסופר שכתב הגט הוא היה עד שני, אבל אם הסופר אינו מובהק, יסברו העולם כיון שאינו חתום לא היה כשר לעדות, דשמא עבד או אשה או אחד מקרובי האשה כתבו, שאיו כשר לעדות, ולא יתקיים גט זה אלא בעד אחד, ואתו לאכשורי עד אחד בגיטין.

פו: כל העופות פוסלין במי חטאת.

ופירש"י [בד"ה מפני] מפני שמקיאין מפייהם לתוכן, וכבר בטלו בפיהן מתורת מי חטאת. וכ' ע"ז הריטב"א, פירוש לפירוש, משום דבעינן מים חיים אל כלי, וכיון שעמדו בדבר שאינו כלי נפסלו, ואע"ג דאי מערינן אותן מכלי אל כלי כשרין, וכדאמר התם [פרה פ"ז מ"א], מלאו לקדש חמשה קדושין ונמלכו לקדש קידוש אחד כשר, [ודלא כמש"כ רש"י בחולין ט: בד"ה אם יכולה] דבעינן מים חיים אל כלי, שלא ימלא בכלי זה ויקדש בכלי אחר, ובפסחים [לד' בד"ה שתהא] פירש דמעלה דרבנן היא ואסמכוה אקראי, וכבר הקשה עליו הר"ש מהך מתני' דמייתי הריטב"א דמשמע דכשר לכתחילה, שאני התם שלא עמדו לעולם אלא בכלי, אבל כאן שעמדו בפיה בדבר שאינו כלי נפסלו. א"נ משום היסח הדעת.

אבל יש שפירש והוא הנכון, דטעמא משום (שולסא) [שהליחה] שבפיהם מתערבת במים ופוסלת אותם, וכדאמר' התם וכו', וכן עיקר, דמשום תערובת רוק שבפיה אינן בטלים, וכדמשמע מדאמרינן התם פרה ששתתה מי חטאת בטלו במעיה, דוקא במעיה אבל לא בפיה. [א"ה, לכא' כוונתו כמש"כ הר"ש שם וז"ל, ואי חשיב בפיה היסח הדעת הול"ל בטלו בפיה, ונהי נמי דבפיה מיפסלי משום תערובת הרוק, מ"מ לא בטלו, כיון דלא הוי פסול הגוף, ועדיין מטמאין טומאה חמורה כדנתיא בתוספתא, מי חטאת שנפלו לתוכן מי מעין וכו' מי פירות. אם רוב מי חטאת מטמאין במשא וכו', בין כך ובין כך פסול להזות מהן]. עכ"ל הריטב"א.

ובחולין [סב: בד"ה פוסלין] פירש"י, והרי הן כמי שנעשית בהן מלאכה, [ול' הר"ש [לפי' זה], דהואיל והפירשו מהן לשתות, הרי נעשית בהן מלאכה ונפסלו], דקיי"ל [לעיל נג:] שהמלאכה פוסלתם. וכ' ע"ז הר"ש, וגם זה לא יתכן, דאי חשיבא מלאכה לפסול, כי לא מקיא נמי מפסולן כולהו וכו'. יעו"ש.

פו: כל העופות פוסלין במי חטאת.

ופירש"י [בד"ה מפני] מפני שמקיאין מפייהן לתוכן, וכבר בטלו בפיהן מתורת מי חטאת. וכ' ע"ז הגרא"ו בקובץ ביאורים [אות נ"ט], מכאן ראייה למה שכתבתי [קובץ הערות סי' נ"ט אות א'] בדעת הר"ן, שדין ביטול אינו אלא להוריד מהמיעוט את דיניו, אבל לא להעלות עליו דינים חדשים, עיי"ש, דאלת"ה יבטלו מקצת המים שהקיאו מפייהן לגבי המים שבתוך הכלי ויקדשו כל המים.

[א"ה, לפי מש"כ הר"ש והרא"ש שם דהך מתני' דלא כר' אליעזר דאמר לעיל מינה [מ"א] שאם ירד בה טל יזה שתי הזאות, והרי טעמא דרבנן דפליגי עליה דר"א משום דהזאה צריכה שיעור, וכמש"כ הר"ש מסוגיא דזבחים [פ.], [וכן למאי דמפרשי הר"ש והרא"ש כר"א ובהזאה אחת], ולענין צירוף לכשיעור יש לדון דלא מהני ביטול, וכמו שביאר הגרא"ו בקובה"ע שם [אות ב'], דמה שמבואר בר"ן בנדרים [נט: בד"ה אם היו] דאם נתערבו פירות חולין בפירות שביעית אין תופסין דמיהן אלא לפי חשבון, היינו כשהחליף הכל בבת אחת, דכי דיינינן על כולו כאחד

כ' הר"ן, מהא שמעינן דכתב ידו בלא חתימה כשר בדיני ממונות וגובה מנכסים בני חורין, שלא כדברי מי שכתב שזו ששנינו בסוף ב"ב [קעב:]: הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין, חתם ידו הוא, אבל כתב ידו לא מהני, ומהכא משמע דאפי' כתב ידו בלא חתימה מהני בגט, דהכא ודאי בלא חתימה עסקינן, מדאמרינן בגמ' [לרב] דדוקא כתב ידו ועד אבל כתב סופר ועד פסול, ואילו חתם סופר ועד לרב כשר כדמוכח בגמ', והלכך כתב סופר ודאי היינו כתבו ולא חתימתו, וכתב ידו נמי דכוותה מהני בגט, אלמא שטר מקריא, ובדיני ממונות נמי דכוותה. ויש לדחות ולומר דגיטין שאני, דכיון שהוא צריך לכתוב שמו, הא איכא חתם ידו, ומהני אפי' למה שכתב בו משמו ואילך, כיון שהכל כתיבה אחת.

ומיהו חתימתו בלא כתיבתו ודאי מהני, מדאמרינן בפ' האשה שנתארמלה [כא.]. דלא ליחתום איניש חתימות ידיה אמגילתא, דילמא משכח לה איניש דלא מעלי וכתב עלה מאי דבעי, ותנן הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין, אלמא חתם ידו בלא כתיבתו מהני.

פו. יש עליו עדים ואין בו זמן.

כ' הריטב"א לקמן [בד"ה הניחא], ומוקדם דקיי"ל דפסול, איכא מ"ד דהרי הוא כגט שאין בו זמן שאם נשאת לא תצא, [כלוי ועולא ור' יוחנן, ודלא כרב, וכמש"כ לעיל מינה], דכל מאי דאיכא במוקדם איכא בגט שאן בו זמן, דאי משום בת אחותו ומשום פירות, גט שאין בו זמן נמי איכא וכו', והילכך דינא הוא דליהוי כגט שאין בו זמן, ואם נשאת לא תצא אע"פ שאין לו בנים. ומיהו יש להחמיר ולומר דכיון דמוקדם בשאר שטרות פסול, דבגט נמי פסול, ואפי' היכא שנשאת היכא דאין לה בנים תצא וכו'.

ומיהו במוקדם היכא דקיימי בתשרי וכתבי בניסן שלפניו, בכי הא ודאי ליכא ספק דאם נשאת תצא, שהרי ודאי בעל ואיכא משום גיטה קודם לבנה, ובכי הא אינו גט, וכדאמרינן לעיל [כו:]: גבי כתבו גט זה לארוסתי לכשאכנסנה אגרשנה, דאינו גט מההוא טעמא, ואמרינן דאם נשאת תצא, וה"ה נמי להא. [ומסתמת הדברים משמע דאפי' אם הקדימו יום אחד נמי, ואע"פ שאינו ודאי שבעל]. ואי איכא לספוקי, במוקדם שנכתב היום בניסן [ולא] חתם עד תשרי דלקמיה איכא לספוקי, דבהא לא אמרינן דודאי בעל כיון שנתן עיניו כבר לגרשה, אלא הרי הוא כגט ישן, אלא כיון דהאי מוקדם נמי בשטרות אחרים פסול, בגט נמי איכא למימר דאם נשאת תצא היכא דאין לה בנים וכו'.

פו. והא איכא גט קרח וכו', התם תצא הכא לא תצא.

כ' הרשב"א בשם הרמב"ן, דמהא דאמרינן דגט קרח לרבנן תצא אע"פ שהולד כשר, שמעינן מינה דכל פסולי הגט שאמרנו במס' גיטין פסול סתם, אע"פ שאינו פסול אלא מדבריהם, אם נשאת תצא, אלא שאין הולד ממזר לרבנן וקיי"ל כוותיהו, דהא גט קרח לא הזכירו בו אלא שהוא פסול סתם, ואפי"ה אמרינן הכא דלרבנן תצא, ואע"ג דליתיה אלא משום גזירה. והלכך כתבו על עלה של עציץ שאינו נקוב דפסליה רבא [לעיל כב.]. גזירה שמא יקטום, והכותב טופסי גיטין לר' אלעזר דפסיל ליה גזירה אטו תורף כדאיתא בפ' כל הגט [כו.], וכתוב גט לארוסתי לכשאכנסנה אגרשנה וכו', וכן כל כיו"ב, בכולן לכתחילה לא תנשא ואם נשאת תצא, אלא שאם היו לה בנים מן השני לא תצא, שאם אתה אומרת תצא, נמצא אתה מוציא לעז על בניה וכו'.

אבל רבינו האי גאון ז"ל כ' בתשובה לענין היה במזרח וכתב במערב, לא תנשא ואם נשאת לא תצא אע"פ שאין לה בנים וכו', וכ"כ הרמב"ם ז"ל כדבריו. ורבינו אלפסי ז"ל כ' בתשובה, והנך פסולי דקתני בהו פסול, כגון ההיא דריש פ"ק, אם נשאת תצא, והולד ספק ממזר ואסור בממזרות ואסור בבת ישראל וכו'. [וא"כ אפי' יש לה בנים תצא, דאזיל ליה טעמא דאתה מוציא לעז על בניה, דקושטא הוא דמיפסלין].

פו. בתוד"ה מניינא. כל משניות מפיך מחד מיעוטא וכו', ור"י אומר דהך ברייתא איצטריך מיעוטא לחוד וכו'.

לא מהני ביטול, דהא ודאי אין כאן שביעית אלא לפי חשבון, ולכאוי ה"ה לענין לצרף לכשיעור].

פו: רב סבר כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא.

כ' הרמב"ן, יש מי שאומר דכי לא קיי"ל כר"א בשטרות, הני מילי בשטרי שעבוד, ואע"ג דמסר בעדים ליכא להו קלא, אבל בשטרי מתנה, אפי' כתבו על הנייר או על החרס שדה פלוני נתון לך ומסרו לו בפני עדים קנה, דכגיטין וקידושין דמו וכו'. אבל בשטרי הודאות והלואות לטרוף מן המשועבדים לא, וזה דעת הראב"ד ז"ל. [בהשגותיו להרי"ף, יעו"ש]. ואינו נכון כלל, דכיון דפלוני דתנאי בכולהו, דהא רב בגיטין פסק כר"א ולא בשטרות אפי' בשטרי מתנות, היכי מחלקינן אן השתא בינייהו.

פו: שנים ששלחו שני גיטין שוין וכו'.

כ' המאירי, ושמא תאמר היאך שני יוסף בין שמעון מגרשים נשותיהן ע"י שליח, והרי הוזקקו לגרש זה בפני זה [ב"ב קסז:], והם עצמן חייבין ליתן זה לאשתו במעמד חבריו. לא נאמר כן אלא בשאין מגרש אלא האחד, אבל אחר ששניהם מגרשים אין לחוש לכלום. [ולא נתבאר כמה יש להסמיק גירוש זה לגירוש זה כדי שיוכלו לגרש זה שלא בפני זה].

פו: את שהעדים ניקרין עמו כשר.

ופירש"י אבל עליונים פסולים, שמא לא העידו העדים אלא על האחרון. והר"ן הביא דבריו, והוסיף, ואם נתגרשו [האחרות] בגט זה הוי ספק גירושין, וכמו שאכתוב בגמ' בס"ד. ובגמ' [ד"ה זהו טופס] כ' כן בשם הרמב"ם [פ"ד הי"ח] דהוי ספק מגורשת, ודומיא דמאי דאמרין דאם כתוב קודם חתימתן שאלו בשלומה פסול, חיישינן שמא על שאילת שלום חתמו, ה"נ חיישינן שמא על האחרון לבד חתמו, ומיהו שמא על הראשונים נמי חתמו, ומשו"ה הויא ספק מגורשת. ולי נראה אפשר דכיון שאין העדות מתברר ומוכיח, הרי אלו כאילו אין כאן עדים כלל, ודקאמר "חיישינן", אינו אלא טעם הפסול. ומיהו מנקט לחומרא עדיף טפי.

פו: מאן תנא, א"ר ירמיה דלא כר' אלעזר וכו'.

כ' הרמב"ן, ואי קשיא לך לדידן [ר"ל שי' הרי"ף ודעימיה] דאית לן דר' אלעזר אף עדי מסירה קאמר, מאי האי דקאמר דלא כר' אלעזר, דאף כר"א אתיא כיון דמודה בעדי חתימה, ומיהו במסירה לא אפשר, משום דלא ידעי בהי מינייהו מגרשה, וכן הקשה התוס'. [לעיל ד. בד"ה דקיי"ל, והוכיחו מזה כשיטתם דעדי חתימה בלא עדי מסירה לא כרתי לר"א]. ותירץ הרמב"ן, דהא לא קשיא, דהשתא קס"ד דכי היכי דבעינן חתימה לשמה לר"מ דעבדה כריתות, דה"נ מבעיא [חתימה] [נתינה] לשמה אליבא דר"א דסבר דעדי מסירה כרתי, דזכת לה דכתיב, לאו אכתיבת הגט לחוד קאי, אלא ה"ה [אם נתן] אנתניה, כיון דנתינה עבדא כריתות. וכיון שכן, כי היכי דמודה ר"א דהיכי דמגרש בעדי חתימה דבעיא כתיבה [לשמה], ולא אמרינן דזכתב אחותימת עדים בלחוד קאי, [דא"כ מציינו חתימת עדים כורתת מן התורה. ל' הרמב"ן], אלא אמרינן דכל כתיבתו תהא לשמה, ה"נ מודה ר"א דבעינן נתינה לשמה, אף בזמן [שיש] חתימה, מפני שפעמים שמגרש בעדי מסירה ובעינן נתינה לשמה, ה"ה דבעדי חתימה, והיינו דאמרין דלא אתיא כר"א. [עכ"ד הרמב"ן].

א"נ איכא למימר, דקס"ד דלר"א בעי נתינה לשמה היכי דמגרש בעדי מסירה וכדפירשית, וכיון שכן, אף שמגרש בעדי חתימה נמי בעינן נתינה לשמה, דאי לא, אתי למיסמך עלה אף כי מגרש בעדי מסירה בלחוד, כי היכי דחיישינן במזוייף מתוכו משום דילמא אתו למיסמך עליה. ואהדר ליה אביי, דר"א לא בעי לעולם נתינה לשמה, ואפי' כי מגרש בעדי מסירה, ד"ונתן בידה", [לכאוי צ"ל "דזכת לה", וכ"ה ברמב"ן] אכתיבה לחוד קאי.

והחת"ס הביא דברי הרמב"ן, וכ' ע"ז, א"כ צ"ע מ"ט דאביי וכו', [ועיין ר"ה ט: דקיי"ל מקרא נדרש לאחריו]. וי"ל דהרי אדרב ירמיה קשה מה טעם לא יתנו לכל אחד לשם מי שהוא, כמו שנתערב עולת ראובן בעולת שמעון, דמקריב לשם מי שהוא, וצ"ל סתם אשה לאו לגירושין קיימא, כמש"כ תוס' בזבחים [ב: בד"ה סתם], ואהא קאמר אביי דהיינו בשעת כתיבה,

אבל אם כבר נכתב ונחתם ועומד ליתנו לידה, בהא אמרינן סתם הויא אשה לגירושין קיימא. א"נ י"ל טעמא דר' ירמיה, דגירושין שאני מטעם שכ' תוס' לעיל [כד: בד"ה לאיזה] דבעינן מבורר טפי, וס"ל לר' ירמיה ה"ה בנתינה, ואביי ס"ל דאפי' אי מקרא נדרש לאחריו. מ"מ וכתב דסמיק "לה" גבי וכתב, בעינן מבורר טפי, אבל נתינה אפי' אי הוה "לה" קאי אלאחריו, אבל מדלא סמיק ליה לא בעינן מבורר טפי, וסגי ליתן לה לשם מי שהוא כמו גבי זבחים.

פו: א"ר יוחנן זמן אחד לכולן זהו כלל.

כ' הריטב"א, איכא מאן דפריש דדוקא כשסדרן מתחילה וכתב אני פלוני מגרש [פלונית] ואנא פלוני פלונית, ואח"כ עושה נוסח לכל אחד ואחד, כי היכי דלא ליהו שתי נשים מתגרשות בגט אחד. והא דלא אקשי לר' יוחנן כדמקשי לקמן לר"ל, משום דלר' יוחנן דלא ערבן מתחילה לגמרי שיאמר אנו פלוני ופלוני גרשנו נשותינו, אע"פ שסדרן לכולן מתחילה, פשוט ליה שנוסח גט עושה לכל אחד ואחד, אבל לר"ל קשיא ליה וכו'. אבל אם לא סדרן מתחילה אלא שעשה גט לכל אחד ואחד כדרכו, אע"פ שזמן אחד לכולן, לא הוי כלל, דלר' יוחנן תלת מילי בעינן, שיסדר כולן מתחילה, וזמן אחד לכולן, ושיערבם נמי [בוא"ן], דאי לא, חיישינן נמי דאבתרא חתמו.

ואיכא מאן דפריש דלר' יוחנן אינו צריך שיסדרם מתחילה, שאע"פ שלא סדרן מתחילה, כיון שזמן אחד לכולן וערביניהו בוא"ן, הוי כלל, וכי אמרינן במתני' חמשה שכתבו כלל בתוך הגט, איש פלוני גרש פלונית, נוסח כל גט וגט קא חשיב, ולא דלכתוב הכי ברישא וכו'.

פו: אמר ר' יוחנן זמן אחד לכולן זהו כלל וכו', ור"ל אמר וכו' אלא היכי דמי כלל, דכתב אנו פלוני ופלוני גרשנו נשותינו וכו'.

כ' הרשב"א, והלכתא כר' יוחנן, ורבינו אלפסי ז"ל לא פסק בהלכותיו כר"ל, משמע דר' יוחנן פליג נמי אדר"ל, משום דהוה להו שתי נשים מתגרשות בגט אחד, ואע"ג דהדר פסיק להו, דאמר פלוני גרש פלונית ופלונית פלונית, גט אחד הוה, מדכללינהו בחד מעיקרא ס"ל לר' יוחנן דחד הוא, ותניא כוותיה. אבל הרמב"ם ז"ל [פ"ד מהל' גירושין הי"ח] פסק כשניהם, לומר דר"ל פליג אדר' יוחנן, אבל ר' יוחנן כ"ש דמודה לר"ל דזהו כלל, וכי הדר פסיק להו שני גיטין מיקרו. ועיין בקרב"ן [סי' ח' אות ד'] שהביא דבריו, וכ' ע"ז, ואני אומר שדעת הרי"ף כדעת הרמב"ם, וזהו טעמיה שמביא התניא כוותיה דר"ל שהוא אך למותר, דהא פסק כר' יוחנן, אלא להכי מייית, להורות דלענין כלל דר"ל פסקינן כר"ל, דר' יוחנן מודה ביה. [וכ"נ מהר"ן, שהביא ד' הרמב"ם בסתמא ומסיים אבל ראיתי מי שחולק בזה, ולא הזכיר שהרי"ף חולק].

פו: ותיפוק ליה דהו"ל נכתב ביום ונחתם בלילה.

הקשה הגרע"א בתוספותיו, הא מוכח מתוכו דהוא מוקדם, כיון דחתימת העדים אחר זמן המאוחרים, והוי ככתבו קודם חתימתן לא כתבנו בזמנו רק בזמן פלוני. וצע"ג. וכ' ע"ז הרש"ש, ולי נראה, כיון דמאוחר כשר כמש"כ תוס' לעיל [פ. בד"ה כן], א"כ ליכא הוכחה, דיתלו דאחרונים אחרים. והתו"ג הקשה ג"כ כקושית הגרע"א, ותירץ, דלעיל [יז:] מקשה הש"ס גזייה לזמן דידיה וכו', ועיי"ש בתוס' דאין לחוש שהאשה תמחוק אותו, דכיון דלהצלה דידיה קאתי יראה למחוק, ולפ"ז א"ש, דסברת הש"ס הוא דדוקא בגט שלה יראה למחוק, אבל בגט של חברתה אינה יראה למחוק, א"כ אפשר לה שתמחוק הזמן בגט של חברתה, ותאמר שתנאי היה בגט חברתה ומחקה חברתה, וזמן הנכתב בגט שלה אמת, והוא מוקדם, ותחפה על עצמה בזנות. [וע"ע בהגהות חש"ל].

פד. לה ולא לה ולחברתה.

כ' החת"ס, לכאוי פשטיה דקרא דוקא ממעט אם אחד כותב גט אחד לשתי נשיו, וכעין ברייתא דמייתי דאדון אחד משחרר שני עבדיו. אלא לזה לא הוה צריך קרא, כיון דבעל כרחך צריך ליתן לה הגט שיהיה שלה ממש ולא הנייר שלו, וכיון שטופס אחד שייך לה ואידך לו לגרש [בה] [בן] השניה, א"כ שייך לו כח בגט עד שיקצוץ, והו"ל מחוסר קציצה, ככותב על קרן פרה ואינו נותן לה הפרה, ואפי' נעשית זו שליח לקבלה לחברתה,

מ"מ לכל אחד יש לה חלק בניירו של גט, ואין זה כרות גט, אבל אי מיירי בשני אנשים המגרשים, אין לשום בעל שיוור בחלק גט של אשתו, ואינו מחוסר קציצה, ואהא ממועט לה ולא לה ולחברתה. ולקמן דס"ד דמשחרר שני עבדיו בשטר אחד, הו"מ"ל תיפוק ליה דיש שיוור בשטר, אלא פריך מלה ולא לה ולחברתה, ולמסקנא בשני שטרות א"ש.

פז. דהדר כתב פלוני גירש פלוני ופלוני גירש פלונית.

הקשה הפנ"י, הניחא לר' אלעזר דאמר עדי מסירה כרתי דריש וכתב דקרא אכתובת הגט, משא"כ לר"מ דאמר עדי חתימה כרתי ולא דריש לה לשמה לענין הכתיבה, דאפי' מצאו באשפה כשר, אלא וכתב לה אחתימה קאי, וא"כ לענין דרשא דלה ולא לה ולחברתה נמי אחתימה קאי, שלא יחתמו העדים על ב' גיטין כאחד, וא"כ מאי מהני מאי דהדר וכתב פלוני גירש פלונית, סו"ס חתימת העדים קאי אתרוייהו כחדא, וכבר כתבתי דסיפא דמתני' לכא' אתיא כר"מ, ובלא"ה סתם משנה ר"מ היא. ויש ליישב בדוחק. וצ"ע.

פז. ומאי שנא מהא דתניא הכותב כל נכסיו לשני עבדיו וכו'.

כ' הפנ"י, הא דלא מוקי הכא נמי בכה"ג דהדר וכתב פלוני שחרר עבדו פלוני וכן שחרר לעבדו פלוני, משום דהכא לא איירי בשטר שחרור כלל, אלא דבמה שכתב להם כל נכסיו, זכה כל אחד בחצי של עצמו וחצי חלק חבירו, וא"כ תו לא שייך לתרץ בכה"ג, משא"כ גבי גיטי נשים, דבמה שכתב אנו פלוני ופלוני גירשנו ושותינו פלונית ופלונית, אין כאן גט כלל, שצריך לפרש לכל אחת לשון גט על להבא, ולכתוב וכך אמר פלוני לפלונית הרי את מותרת לכל אדם וכל נוסח הגט, א"כ שייך שפיר דהדר כתב וכו'.

וז"ל הראב"ד בהשגותיו להרי"ף, קשיא לי, ודילמא דהדר פלגינהו כדקאמרינן לענין גט, ולמה ליה לאוקמה בשני שטרות. ולא היא, דלענין שטרות אי כתב בסוף כל נכסיו נתונים לפלוני [עבדי, וכל נכסיו] נתונים לפלוני עבדי, בטל האחרון את הראשון והכל של אחרון, [דהוה להו סותרים זה את זה, מאירין], כדאמרינן [ב"ב קסה:]: לענין מלמעלה מאתם ולמטה מנה הכל הולך אחר התחתון.

פז. ר' יהודה בן בתירא אומר אם יש ריוח ביניהן פסול, ואם לאו כשר.

כ' הריטב"א, איכא מאן דפירש שיש ריוח ממש, שמשייר חלק בין גט לגט בכדי שנראה כשני גיטין, דריוח ודאי הוא הפסק, אבל זמן אינו הפסק. ואיכא מאן דמפרש דיש ריוח ביניהם היינו כשאינו מערב, אלא שכותב אני פלוני מגרש פלונית, אני פלוני מגרש פלונית, דכיון דלא עירב אותם פסול, אבל היכא דעירב אותם לא, אע"פ שכותב זמן בכל אחד ואחד.

וז"ל תוס' הרא"ש, פ"י אם יש ריוח בין גט לגט כדי חתימת העדים, [א"ה, יל"ע אם זהו השיעור שכ' הריטב"א לפי' קמא כדי שיראה כשני גיטין], פסול העליון, ואם לאו כשר, דזמן לא הוי הפסק אם אין ריוח מפסיק. והפסק ריוח לר' יהודה והפסק זמן לת"ק, פוסל את העליון משום דעדים לא קיימי עליה, אבל התחתון כשר, ואין הריוח מפסיק בין הזמן לתחתון, משום דעדים שחתמו באחרונה חתמו על הגט הסמוך להם וגם על הזמן העליון, כי ידעו שבאותו זמן היה, אבל על גיטין העליונים לא חתמו, כי שמא לא ידעו בדבר כלום.

פז. ושנים עדים יונים וכו'.

בחת"ס ביאר ג' שיטות הראשונים בזה וז"ל, לפירש"י ורוב המפרשים דישראלים יונים חותמים ממש כעבריים ראובן בן יעקב, אלא שכונותם ראובן בן שלו הוא יעקב, זה הוא דוחק גדול בלשון, וגם א"כ שטר שבא לפני ב"ד, במה יודע איפוא אם היה זה העד מארץ יון או ממדינה אחרת. אבל הראב"ד בתמים דעים כ', שחותמים עצמם ראובן בנו יעקב בוא"ו הכינוי, שכונתו מבואר ראובן האב בנו הוא יעקב, ואמנם כשחותם גונדלית יתפרש ראובן בנו של יעקב, כיון שמצינו כן פעם אחת בקרא "בלעם בנו בעור" [במדבר כ"ד, ג'] ו"בלק בנו ציפור" [שם כ"ג, י"ח], בנו של בעור ובנו של ציפור, אע"ג דהתם גופיה לדרשא אתי, שהיה בעור בנו

של בלעם בקסם שהיה בלעם קוסם גדול מאביו, וכן ציפור בנו של בלק במלכות, מ"מ פשטיה דקרא מתפרש בלעם בנו של בעור, וא"כ כשחתם גונדלית סמוך עצמו על לשון הקרא וא"ש טפי. אלא לפ"ז בעברי החותם בלי וא"ו לא שייך כל זה. וצ"ע ליישב הסוגיא.

והיותר נכון פי' הרמב"ם והרע"ב דחותמים בכתב יוני ממש או שאר לשון לועזים ההולכים משמאל לימין. והתוי"ט מתקשה בפי' הש"ס לפ"ז, [וז"ל, א"כ היאך אפשר לומר דשמה האחרונים הפכו כתבם לסדר שכתבו העדים הראשונים, דמשני דילמא גונדלית חתים ופירש"י שלא כמנהגם אלא כדרך העברים]. ועיין ברש"ש דהכונה שכתבו התיבות מימין לשמאל, אבל האותיות מהתיבה גופה על כרחן כתבו כדרך משמאל לימין, דאם תאמר דגם האותיות כתבו גונדלית, א"כ מוכח דודאי כתבו גונדלית, וזהו שאמר התוי"ט שלא הבין]. והפנ"י פרש גונדלית אמחשבת העד קאי וכו', שרואה שהעברי דעתו להעיד על הגט הימני, גם הוא יתכון לכך, וחותרם משמאל לימין, וכוונתו להעיד על הימני וכו'. [יעו"ש עוד].

פז. דלא כתב עד.

כ' הרש"ש, נראה דהשתא לא צריכא תו לתירוצא קמא דכתב ראובן בן אקמא, דבבן יעקב לחוד בלא עד לא מתכשר, כדמוכח במשנה לקמן [פז:]: ותימה על התוי"ט שהביא ב' התירוצים ביחד. ונראה דנמשך אחר הגירסא דבמשניות לקמן, בן איש פלוני ולא כתב עד כשר.

פז. רב צייר כוורא.

כ' החת"ס, אע"פ שלא חתם עד, הא עדיף משמו בלא עד, דעביד איניש דמטייט באקראי שמו, וכל זמן שאינו פורט פלוני בן פלוני איננו אלא טיוט בעלמא, משא"כ סימנא דהני גברי רברבא, לאו אורחא לטייט, וזו היא כעין נקיי הדעת שבירושלים טפי מאינשי אחרני, דאותן לפעמים גם שמם ושם אביהם מטייט, משא"כ נקיי הדעת. [עיין במתני' דלקמן פז:]: וז"ל הריטב"א, ודילמא סימנא שוויה, דהא רב צייר כוורא ורב חסדא סמך, וכ' רבינו דדוקא דכתב עד, הא לאו הכי לא, דלא עדיף אות אחת משמו, דאילו שמו לא סגי אלא בעד, ואות אחת משמו היכי סגי בלא עד. ואיכא מ"ד דלא צריך עד, דכיון דסימנא הוא, הרי הוא כאילו כתב בפירוש פלוני עד, דלא כתבו אלא לעדות. והראשון נראה עיקר.

פז. דילמא גונדלית חתים וכו'.

כ' הריטב"א, כלומר שהיונים לא חתמו כדרךן אלא כדרך העברים, וכיון דכן, ליכא אבתרא עדות כלל, אבל על הראשונים לא חיישינן לעולם דמחמתי שלא כדרךן, אבל על האחרונים אע"פ שהם יונים אפשר שחתמו כעברים שלמעלה מהם. וז"ל המאירי, מלת גונדלית עיקרה איטר יד ימינו, ונקרא כל שינוי מלאכה שביד על שמה. וי"מ גונדלית אדם שנגרר במעשיו אחר מה שרואה מאחרים, ואין מתעורר לעשות דבר מעצמו, ואף אלו שינוי מנהגם לחתום כדרך שחתמו הראשונים.

פז. חתמו עדים וכו' או מאחוריו בגט פשוט פסול.

כ' הב"ח [בסי' ק"ל], נראה דאינו פסול אלא כשסיומו של הגט בדף הראשון, והעדים בלחוד חתומים באחוריו בראש הדף השני, דהו"ל כגט שאין עליו עדים כלל, אבל כשכתב הגט עד סוף דף הראשון ולא סיימו, וכתב מקצתו הנשאר בראש הדף השני מאחוריו והעדים חתומים תחתיו, הגט כשר, דלא גרע מאילו שייך מקצת הגט וכתבו בדף השני שאצלו והעדים תחת חצי השני, דכשר ואע"פ שאין עדים כלל על מה שכתב בחצי הראשון לא למטה ולא לצדדין ולא באחוריו ולא בראשו, כ"ש הכא דאיכא עדים תחת חציו השני וגם מאחוריו של חצי הראשון.

והט"ז כ', ולי נראה דפסול, חדא שהרי פי' רשב"ם במשנה פ' גט פשוט [קס. בד"ה שניהן], שעדי מאחוריו דפסול הוא כיון שלא עשה כתקנת חז"ל שהצריכו דוקא מתוכו, ותו שהרי תוס' כ' שם [בד"ה פשוט] דטעם פשוט שכתבו עדי מאחוריו פסול, משום שמא יעשנו מקושר ויהא השטר מוקדם, פי' דבמקושר מלך שנה מונין לו שתיים, וא"כ אין מועיל כלום מה שנכתב באחוריו מקצתו, דאכתי יעשנו מקושר ויאמרו לא

אצלם בין לשונם שהיה לשון תרגום, ממילא זה לשון התערבות נקרא לשון אחד דהיינו לשון התלמודים וכו', ולא בא למעט אלא לשונות החלוקים שזה אומר בכה וזה אומר בכה, אבל לא נמצא שניהם כאחד.

פז: איש פלוני עד כשר.

עיינ בהגהות חש"ל שהאריך לבאר, הא דלא כתבין בגט נאום פלוני היכי דחותמין העדים בשאר שטרות, וכ' הטעם, דבשאר שטר כל לשון השטר הוא דברי העדים, אבל בגיטי נשים דקיי"ל כר' אלעזר דעדי מסירה כרתי, והך וכתב דקרא קאי על הבעל או שלוחו הכותב בשמו, ולפיכך נכתב כל הגט בלשון הבעל המדבר בעדו, ולכן אינם יכולים לכתוב בלשון נאום, רק שחותמין בלשון עד, כלומר שהם מעידים שכך כתב הבעל לאשתו. ומסיק, ונ"ל ברור להלכה, דאם נכתב בחתימת העדים נאום פלוני בן פלוני עד, הגט פסול, דמשמע דהעדים הם שכתבו דברי הגט, וזה אינו כלום, דהבעל בעצמו צריך שיכתוב.

פז: ודילמא זמן דבתרא מיגז גזייה.

ופירש"י שמא הגט שלו נמלך מלגמרו, וכשחזר ונמלך לגרשה, חתך עליונו של שני. וכ' ע"ז המהרש"א, קשה לפירושו, מי הכריחו לפרש כן ע"י נמלך, הא איכא לפרושי בפשיטות דירתון גט הכתוב למעלה בקלף בצד שמאל עד העדים, ויכוין לכתוב בצד הימני גט אחר כרצונו. ומיהו לתלמודא דפריך מעיקרא וליחוש דילמא תרי גיטי הוו וכו', ולא פריך בפשיטות דגט אחד הוה, אלא דחתך עליונו של גט העומד בצד שמאל וכתב לכוין מצד ימני גט אחר, דטפי יש לנו לחוש שהיה לצד הימני כבר גט, ממה שנחוש שזיזף לכתוב גט אחר, אבל לפירושו הכא בנמלך דלא היה ג"כ גט מעום, הו"ל לפרושי טפי בפשיטות כמו שכתבתי. ויש ליישב.

וכ' ע"ז הפנ"י, לענ"ד לק"מ, דודאי אין לנו לחוש שבשעה שחתמו העדים לא היה שם אלא גט בצד שמאלי, וצד הימני היה חלק, דא"כ היאך חתמו העדים על גט כזה שיכול להזדייף ולכתוב כמה תנאים וענינים אחרים על גליון גדול שבצד הימני, [א"ה, לכאו' כוונתו ע"י אופן זה גופא שיחתך תחילת גט השמאלי, דהא א"א לזיזף כשהשמאלי שלם, דע"י שכתוב בו זמן, לא קאי העדים על מה שכתבו קודם הזמן, כמתני' דלעיל [פו:], וכ"ש הכא דבשני דפין נינהו], לכך הוצרך לומר דילמא תרי גיטי הוו, ורש"י נמי הוצרך לפרש ע"י נמלך, וא"כ העדים חתמו כהוגן.

פז: בתוד"ה וניחוש. אע"ג דלעיל תלינן להכשיר וכו'.

וז"ל תוס' הרא"ש, הכא תלינן בפסלות משום דאשתני משאר גיטין, ולעיל דפריך ולתכשר הא בראובן משום דלא על חנם באתה חתימה מתחת זה לתחת זה.

הספיק לכתוב בדף הראשון, כמו שאתה מכשיר בפשוט בזה וכו'. ונראה טעם לזה דחשבינן דמה שכתוב בעמוד השני כאילו מחתך ונתדבק בסוף עמוד הראשון וכו', משא"כ מאחוריו דאין לו צירוף כלל עם הכתוב בפנים, שכל זמן שאתה רואה עמוד זה, אין אתה יכול לראות מה שכתוב בדף השני מאחוריו, וספר אחד אמר רחמנא דמשמעו שאתה רואה כל מה שכתוב בו בפעם אחת. [ומשמע דמשום החתימה גופא שהוא מאחוריו, לא מיקרי שנים ושלשה ספרים].

פז: גט שכתבו עברית ועדין יוונית וכו', עד אחד עברי ועד אחד יווני וכו' כשר.

כ' הר"ן, גרסינן בתוספתא, גט שכתבו בחמשה לשונות וחתמו עליו חמשה עדים בחמשה לשונות כשר, כך הגירסא בספרים שלנו. אבל הרמב"ם ז"ל כ' [בפ"ד מהל' גירושין ה"ח], אבל אם היה מקצת הגט כתוב בלשון אחת ומקצתו בלשון אחרת, פסול. ונראה שהוא ז"ל גורס פסול, וכן נראה ממש"כ הראב"ד ז"ל בהשגות, אלא שהגיה עליו שלא שמענו פסול אלא בכתב בשתי לשונות וחתמו עליו עדים בשתי לשונות, אבל חתמו עליו באחד מן הלשונות, לא שמענו, [ואפשר שהחתימה מצרפן, ל' הראב"ד]. ונראה לי שדעת הרמב"ם ז"ל היתה, דחתמו עליו בה' לשונות לרבנות נקטיה, שאע"פ שהגט מעין החתימות פסול, ומתני' נמי אתא לאשמועינן דכל שהגט בלשון אחד, אע"פ שאינו כלשון החתימות כשר, ומיהו לא הכשיר אלא בגט כתוב בלשון אחד, שכיון שהגט ענין לעצמו וכל אחד מן העדים ענין לעצמו, אין קפידא אם כל אחד מתחלף מחבירו, אבל בגט עצמו שהוא ענין אחד, כל שהוא מתחלף בעצמו לא הכשיר תנא דמתני', ותנא דתוספתא אשמעינן בהדיא דפסול.

וכ' בד"מ [ריש סי' קכ"ו], וצ"ע על נוסח גיטין שלנו, שכולו בלשון תרגום וקצת מלות שבו בלשון הקודש. ואפשר לחלק בין שני לשונות אלו, ששניהם ניתנו בסיני, וקרובים בלשון, וכלשון אחת דמיא. ובשו"ע כ' טעם זה, והוסיף, א"נ מאחר דרובו בלשון ארמית ואין בו רק מלות לשון הקודש, אין זה מקצתו בלשון אחר, א"נ דוקא בתורף הצורך קאמר, אבל מה שמוסיפין בתורף הרי את מותרת לכל אדם או שאר מלות, אין צריכין וכו'.

וכ' ע"ז הט"ז, ולענ"ד קשה על אלו התירושים, על הא' קשה, דמה לנו לקדושת הלשון ששניהם ניתנו בסיני, וכי בקדושה תליא הא מילתא וכו', ומה שכלל בזה דהוויין קרובים בלשון וכו' באמת יש הרבה שאינם קרובים, כגון בשני תרגום תנינא וכו'. ועל תירוץ הב' קשה, מנ"ל דניזול בזה בתר רובא, כיון שיש קפידא שלא יהיו לשונות חלוקים בגט, אימא לך דכולו בעינן כך, ועל הג' וכו' הקשה עליו מהר"י [מפדואה] דזהו גופו של גט וכו'. ונלע"ד דכל התיבות שהם בגט לשון הקודש, הם נזכרים בלשון התלמודים, שהיה לשונם לשון ארמית וכל ל' התלמוד אותו לשון, ואעפ"כ נמצאו לשונות אלו של ל' הקודש ביניהם, נמצא שהיה ל' הקודש בלול